

Anna Zellma, Edward Wiszowaty

Współpraca szkoły z Policją w zakresie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży

Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie 16, 127-144

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Anna Zellma¹
ks. Edward Wiszowaty²

Współpraca szkoły z Policją w zakresie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży

Problematyka demoralizacji młodzieży stanowi przedmiot zainteresowań wielu nauk, w tym humanistycznych i społecznych, zajmujących się prawem oraz nauk psychologicznych, socjologicznych i pedagogicznych. Jednakże samo opisywanie zjawiska, nawet w odwołaniu do badań empirycznych, nie wystarczy. Potrzebne są bowiem analizy, które zwracają należną uwagę na przeciwdziałanie demoralizacji młodzieży poprzez zaangażowanie różnych podmiotów odpowiedzialnych za zwalczanie patologii społecznej, a zwłaszcza szkoły i policji. W związku z tym osoby odpowiedzialne za edukację coraz częściej biorą pod uwagę to wyzwanie, próbując nie tylko ocenić aktualny stan działań prewencyjnych i resocjalizacyjnych, ale również wypracować regulacje prawne i wytyczne dotyczące tej problematyki. Aby teoretyczne założenia mogły inspirować praktyków: nauczycieli, psychologów, rodziców, a nawet policjantów do podejmowania współpracy w zakresie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży, niezbędne są analizy, które wskażą na dotychczasowy stan tego zjawiska i działania podejmowane przez placówki oświatowe z udziałem stróżów prawa oraz ukażą możliwości ich realizacji w praktyce edukacyjnej. To właśnie na szkole – przy ścisłej współpracy z policją – spoczywa ważne zadanie w zakresie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży. Szkoła, jak pokazują badania empiryczne, spełnia bowiem istotną, chociaż nie jedyną rolę w procesie wychowania i prewencji.

W związku z powyższym powstaje szereg pytań: jak należy rozumieć termin „demoralizacja młodzieży”?, „jaka jest etiologia tego zjawiska?”, „jak przedstawia się stan faktyczny demoralizacji nieletnich, zanotowany w statystykach policji”?, „jaki są podstawowe zadania szkoły w zakresie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży?”, „dlaczego szkoła powinna współpracować

¹ Anna Zellma – dr hab. nauk teologicznych w zakresie katechetyki, profesor nadzwyczajny w Katedrze Katechetyki i Pedagogiki na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; absolwentka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Zainteresowania badawcze: katecheza integralna, zwłaszcza katecheza młodzieży, edukacja regionalna w katechezie, dydaktyka nauczania religii w różnych grupach uczniów (także dzieci autystycznych i w klasach integracyjnych), pedagogiczne i psychologiczne aspekty nauczania religii.

² Edward Wiszowaty – ks. dr hab. teologii, profesor nadzwyczajny UWM, kierownik Katedry Teologii Dogmatycznej i Fundamentalnej Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, prof. Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie. Zainteresowania badawcze: religijność policjantów, etyka policji, problemy przekazu homiletycznego.

wać z policją w zakresie prewencji oraz na czym ta współpraca ma polegać?”. Wszystkie wymienione problemy są istotne nie tylko dla praktyki edukacyjnej, ale również dla dobra młodego pokolenia i społeczeństwa. Wymagają zatem rzetelnych analiz, dlatego w niniejszym opracowaniu zostanie podjęta próba ukazania odpowiedzi na wyżej postawione pytania.

1. Zakres znaczeniowy terminu „demoralizacja młodzieży”

Jak słusznie zauważają współcześni badacze problematyki dotyczącej antyspołecznych zachowań młodzieży³, istnieje wiele terminów określających negatywne funkcjonowanie młodych osób w społeczeństwie. Jednym z nich jest pojęcie „demoralizacja”. Zgodnie ze znaczeniem przyjętym w *Słowniku języka polskiego*, demoralizacja to „proces odchodzenia od obowiązujących wartości moralnych, przejawiający się w przestępczości, korupcji, wykolejeniu jednostek, stan upadku moralności, zepsucie, rozluźnienie dyscypliny, karności”⁴. Takie rozumienie pojęcia jest powszechnie akceptowane w literaturze przedmiotu. Badacze zjawiska, określając zakres znaczeniowy „demoralizacji”, zwracają uwagę na trudności wynikające z braku zdefiniowania tego pojęcia w obowiązującej od 1982 roku *Ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich*⁵. Odwołując się do przepisów prawa regulujących zakres postępowania w sprawach dotyczących przeciwdziałania przestępczości nieletnich i badań z zakresu nauk społecznych, stwierdzają, że pojęcie „demoralizacja” wskazuje na zachowania antyspołeczne, których wyrazem jest trwale negowanie i odrzucanie wartości, norm, zasad, praw przyjętych w społeczeństwie⁶. Niekiedy też w literaturze przedmiotu określa się demoralizację jako „proces obniżania poziomu moralnego życia człowieka, powstały w wyniku dezintegracji hierar-

³ Zob. G. Harasimiak, *Demoralizacja jako podstawowe pojęcie postępowania z nieletnimi: analiza i wnioski*, Szczecin 2001; J. Różańska-Kowal, *Motywacja zachowań prospołecznych i antyspołecznych nieletnich*, Kraków 2009, s. 9nn; A. Sek, D. Micek, *Rola i zadania policjantów służby prewencyjnej w zapobieganiu demoralizacji i przestępczości wśród nieletnich*, Szczytno 2005, s. 13nn; L. Wieczorek, *Przestępczość i demoralizacja nieletnich w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, Katowice 2006.

⁴ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa 1978, s. 379.

⁵ Por. *Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich*, „Dziennik Ustaw” 1982 nr 35, poz. 228 oraz nowelizacje tej ustawy, zamieszczone np. w: „Dziennik Ustaw” 1992 nr 24, poz. 101; 1995 nr 89, poz. 443; 1998 nr 106, poz. 668; 1999 nr 83, poz. 931; 2000 nr 12, poz. 136; 2000 nr 50, poz. 580; 2000 nr 91, poz. 1010; 2002 nr 11, poz. 109; 2002 nr 58, poz. 542; 2003 nr 137, poz. 1304; 2003 nr 223, poz. 2217; 2005 nr 169, poz. 1413; 2006 nr 220, poz. 1600.

⁶ Por. J. Różańska-Kowal, *Motywacja zachowań prospołecznych i antyspołecznych...*, dz. cyt., s. 14.

chii wartości (osobowych lub społecznych) wywołanej lekceważeniem norm moralności, zarówno w poglądach, jak i postawach”⁷.

Na podstawie przywołanych definicji można przyjąć, że termin „demoralizacja młodzieży” wskazuje na zachowania antyspołeczne, które świadczą o nieprzestrzeganiu przez osobę w wieku od 13. do 18. roku życia⁸ podstawowych zasad postępowania oraz norm społecznych obowiązujących w danym wieku i pociągają za sobą negatywne skutki zarówno dla tej osoby, jak i dla otoczenia. Istotny jest również fakt, że tego rodzaju zachowania mają względnie trwałe charakter. Wiążą się one z nieadekwatnym sposobem reagowania młodzieży na normy i nakazy społeczne. Takie rozumienie demoralizacji młodzieży ma pejoratywny charakter, oddaje jednak istotę tego zjawiska. Pozwala też wskazać na różne kategorie zachowań, do których można odnieść to pojęcie. W związku z tym wyodrębnia się: naruszenie zasad współżycia społecznego⁹, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierzędu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych¹⁰. Wśród tego rodzaju zachowań za najczęściej występujące wśród młodzieży uznaje się narkomanię, alkoholizm, kradzieże, wagary, zachowania agresywne (np. przemoc, mobbing) i prostytucję. Badacze zjawiska zgodnie twierdzą, że bardzo często tak określone przejawy postępowania antyspołecznego nieletnich są ze sobą wzajemnie powiązane¹¹. Do ich powstania przyczyniają się różne czynniki.

2. Etiologia zjawiska demoralizacji młodzieży

⁷ S. Witek, *Demoralizacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, L. Bieńkowski, W. Granat, F. Gryglewicz, M. Krapiec, R. Łukaszyk (red.), t. 3, Lublin 1985, k. 1167.

⁸ Warto dodać, że w świetle przepisów prawa (m.in. *Ustawy z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich*) osoby, które nie ukończyły lat 18, a wobec których stosuje się środki w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji, są objęte nazwą „nieletni”. Termin ten ustawodawca odnosi również do innych osób. Na przykład: 1) dziecko, które ukończyło lat 13, ale nie ukończyło 17 lat, a wobec którego podjęto postępowanie w sprawach o czyny karalne; 2) osoba, względem której orzeczone zostały środki wychowawcze i poprawcze, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez tę osobę lat 21. Zob. *Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich*, dz. cyt., art. 1, § 1.

⁹ Ustawodawca wyjaśnia, że „zasadami współżycia społecznego są normy niebędące normami skodyfikowanymi, a odnoszące się do postępowania jednych osób wobec drugih i znajdujące szeroką aprobatę w RP”. Zob. P. Górecki, S. Stachowiak, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Zakamczycze 2002², s. 18.

¹⁰ Por. *Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich*, dz. cyt., art. 4, § 1.

¹¹ Pisze o tym np. I. Niewiadomska, *Przejawy demoralizacji i czynów karalnych u wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych*, „Roczniki Teologiczne” 52,10 (2005), s. 183-197; A. Sek, D. Mizek, *Rola i zadania policjantów służb prewencji w zapobieganiu demoralizacji...*, dz. cyt., s. 13nn.

W literaturze przedmiotu odnajdujemy wiele teorii prezentowanych przez różnych autorów na temat czynników, które decydują o powstaniu zachowań antyspołecznych młodzieży¹². Zwykle stanowią one podstawę teoretyczną do badania etiologii przestępczości nieletnich. W kontekście przeciwdziałania demoralizacji młodzieży w szkole istotną rolę odgrywają nie tyle szczegółowe wyjaśnienia, oparte na teoriach socjologicznych, ile ukazanie najważniejszych czynników środowiskowych i biologicznych, powiązanych ze sobą w spójną całość. Ich znajomość pozwala postawić trafną diagnozę w konkretnej sytuacji wychowawczej.

Powszechnie przyjmuje się, że środowiskowe przyczyny demoralizacji młodzieży wiążą się z funkcjonowaniem społecznym nieletnich¹³. Tkwią one w środowisku rodzinnym, szkolnym i rówieśniczym¹⁴. Wśród uwarunkowań środowiska rodzinnego, które przyczyniają się do demoralizacji młodzieży najczęściej wymienia się strukturę rodziny, status społeczno-ekonomiczny rodziny, dysfunkcyjne i patologiczne zachowania rodziców oraz style i postawy wychowawcze rodziców¹⁵. Dzieci, które wychowują się w rodzinach niepełnych (z jednym rodzicem) częściej narażone są na destrukcyjny wpływ środowiska rówieśniczego, a więc są zaliczane do poziomu ryzyka uwikłania się w zachowania antyspołeczne¹⁶. Właśnie utrata jednego z rodziców (np. w wyniku śmierci lub rozwodu) oraz związany z tym brak możliwości identyfikacji z rodzicami często sprawia, że nastolatek szuka akceptacji i uznania wśród rówieśników, podejmując działania antyspołeczne¹⁷. W ten sposób pragnie pozyskać uznanie w grupie kolegów i koleżanek. Również zrekonstruowana rodzina, którą tworzy obok biologicznego rodzica (ojca lub matki) także oj-

¹² Zob. opis tych teorii np. w: J. Różańska-Kowal, *Motywacja zachowań prospołecznych i antyspołecznych...*, dz. cyt., s. 21-35; M. Kowalczyk-Jamnicka, *Przestępcza adaptacja młodocianych sprawców przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu*, Bydgoszcz 2006, s. 28-100; L. Paech, *Abweichendes Verhalten rechtsextremer Jugendlicher. Begründung sozialpädagogischer Handlungsformen anhand soziologischer Kriminalitätstheorien*, w: *Polizei und Soziale Arbeit – Schnittstellen und Berührungspunkte*, Dieter Müller (red.), Rothenburg/Oberlausitz 2008; S. Reschke, *Kinderdelinquenz*, w: *Schriftenreihe der Hochschule der Polizei Hamburg*, Band 2: *Kinder im Handlungsfeld der Polizei*, Frankfurt 2009, s. 16-28; M. Taubert, *Sozialwissenschaftliche Einordnung der norm- und hilfverdeutlichenden Gespräche der Polizei*, w: *Schriftenreihe der Hochschule...*, dz. cyt., s. 21-27.

¹³ Por. J. Różańska-Kowal, *Motywacja zachowań prospołecznych i antyspołecznych...*, dz. cyt., s. 21-35; Zob. również: I. Dechant, *Zur Konstruktion eines sozialen Problems. Der Fall Jessica*, w: *Schriftenreihe der Hochschule...*, dz. cyt., s. 8-11.

¹⁴ Por. A. Sęk, D. Micek, *Rola i zadania policjantów służb prewencji w zapobieganiu demoralizacji...*, dz. cyt., s. 28-42; J. Wencel, *Podstawowe źródła demoralizacji i przestępczości nieletnich: wokół policyjnej analizy*, cz. 2, „Problemy Alkoholizmu” 10/12 (1997), s. 22-26.

¹⁵ Por. A. Sęk, D. Micek, *Rola i zadania policjantów służb prewencji w zapobieganiu demoralizacji...*, dz. cyt., s. 28-33.

¹⁶ Pisze o tym np. M. Jordan, *Rodzinne bariery socjalizacji nieletnich*, Kraków 2003.

¹⁷ Zob. więcej o tym np. S. Cudak, *Dezorganizacja życia rodzinnego a przestępczość nieletnich*, „Pedagogika Rodziny” 1 (2007), s. 159-165.

czy młody człowiek może warunkować demoralizację młodej osoby. W okresie dorastania dziecko czuje się mniej kochane i akceptowane, odczuwa, że inni (np. przyrodnie rodzeństwo, ojczym lub macocha) są ważniejsi dla rodzica. Potrzebę miłości zaspokajają w kontaktach z rówieśnikami. W związku z tym, by pozyskać aprobatę kolegów i koleżanek, przejawia zachowania destrukcyjne np. agresywne. Bywa też i tak, że w rodzinie pełnej, która ma trudną sytuację materialną, dorastające dziecko decyduje się na drobne kradzieże (np. w szkole kradnie rówieśnikom telefon komórkowy)¹⁸. U podstaw tego rodzaju zachowań zwykle znajduje się porównywanie własnej sytuacji materialnej ze stopą życiową rówieśników. Zła sytuacja materialna rodziny może też przyczynić się do utraty możliwości zapewnienia dziecku opieki. Ma to miejsce wtedy, gdy oboje z rodziców pracują zawodowo i niewiele czasu i uwagi poświęcają dziecku, zaniedbując go emocjonalnie¹⁹. Bywają jednak sytuacje odwrotne, coraz częściej odnotowywane w statystykach policji i w badaniach socjologicznych²⁰. Młodzież z tzw. „dobrych domów”, ale zaniedbywana emocjonalnie, pozbawiona więzi z rodzicami, którzy skupiają swoją energię życiową na podnoszeniu standardów życia, jest też narażona na ryzyko demoralizacji. Właśnie w rodzinach o wysokim standardzie życia często dziecko zostaje pozbawione stymulacji do wysiłku (np. fizycznego poprzez drobne prace domowe i sport), przez co ma więcej wolnego czasu i szuka sposobów na jego zagospodarowanie, co może sprzyjać nieprzystosowaniu społecznemu (np. w formie popełniania drobnych przestępstw za pomocą Internetu). Obok tego rodzaju czynników przyczyną demoralizacji młodzieży bywa czasami stan zdrowia rodziców i opiekunów (np. przewlekłe lub psychiczne choroby). W takiej sytuacji rodzice nie są w stanie prawidłowo opiekować się dzieckiem i wychowywać je²¹. Również przyczyną demoralizacji młodzieży może być zdrada małżonka, uzależnienie rodziców od alkoholu lub narkotyków, samobójstwa w rodzinie, przestępczość rodziców, niski status zawodowy rodziców, bezrobocie, częste zmiany miejsca zamieszkania, przebywanie od urodzenia w trudnych warunkach środowiskowych, przemoc i agresja w rodzinie²². Każde tego rodzaju zachowanie członków rodziny w sposób istotny wpływa na rozwój psychiczny i funkcjonowanie młodej osoby w środowisku społecznym. Niemniej ważne są również style wychowania w rodzinie i postawy rodziców wo-

¹⁸ Por. L. Wieczorek, *Przestępczość i demoralizacja nieletnich w Polsce w okresie transformacji...*, dz. cyt., s. 95-106.

¹⁹ Por. S. Cudak, *Dezorganizacja życia rodzinnego a przestępczość...*, dz. cyt., s. 159-165.

²⁰ Badania te w tym miejscu często odwołują się do tzw. literatury faktu. Por. M. Błaszczuk, *Spoleczne uwarunkowania przestępczości nieletnich*, [on-line] <http://www.bolgraph.com.pl/ftp/publikacje/4797.pdf> M. Błaszczuk, *dobry dom*, dostęp: 2.04.2011, s. 2 z 4.

²¹ Por. S. Cudak, *Dezorganizacja życia rodzinnego a przestępczość...*, s. 159-165.

²² Por. A. Sęk, D. Micek, *Rola i zadania policjantów służb prewencji w zapobieganiu demoralizacji...*, dz. cyt., s. 28-33.

bec dziecka, które znajdują wyraz w konkretnym zachowaniu rodziców²³. W tej grupie etiologii demoralizacji młodzieży wymienia się: brak wsparcia, zrozumienia, kontroli i opieki z ich strony, obojętna postawa wobec dziecka, lekceważenie jego potrzeb, odtrącanie dziecka, niekonsekwentne oddziaływania wychowawcze, stosowanie niewłaściwych metod wychowawczych, liberalny lub nadmiernie rygorystyczny system wychowawczy (przesadne wymagania), przecenianie lub niedoceniające możliwości i umiejętności dziecka²⁴. Również brak dbałości o stworzenie warunków do prawidłowego rozwoju oraz niezaspokajanie potrzeb biologicznych, psychologicznych i społecznych dziecka, deprecjonowanie dziecka w oczach innych, nieprawidłowe stosunki uczuciowe w rodzinie (nieokazywanie czułości, brak serdeczności, negatywne odnoszenie się rodziców do siebie, kłótnie i konflikty rodzinne, obserwowanie i doświadczanie przemocy w rodzinie), brak zainteresowania problemami dziecka (osobistymi, szkolnymi, rozwojem jego zainteresowań) może warunkować antyspołeczne zachowania młodzieży²⁵. Poza tym istotne są takie czynniki, jak: brak kontroli i opieki ze strony matki oraz psychiczna nieobecność ojca w procesie wychowawczym²⁶. Z tym wiążą się nagłe wybuchy gniewu u ojca lub przejawiane przez niego niewłaściwe postawy wychowawcze, takie jak: nadmierny rygoryzm lub pobłażliwość²⁷. Ten brak obecności fizycznej lub emocjonalnej ojca w procesie wychowawczym ma szczególny wpływ na rozwój zachowań antyspołecznych wśród chłopców²⁸. Powoduje, że chłopcy nie mają pozytywnych męskich wzorców socjalizacyjnych. W konsekwencji nieletni przejawiają zachowania antyspołeczne w celu poszukiwania wzorów męskości, które mogliby naśladować²⁹.

Do grupy czynników środowiskowych zalicza się również szkołę. Jest ona bowiem nie tylko miejscem nauczania i wychowania, ale także życia społecznego. Nauczyciele swoją postawą wobec uczniów wpływają na dynamikę grupy. Nawiązując i podtrzymując kontakty z młodzieżą, wychowawcy doświadczają różnych konfliktów, które niewłaściwie rozwiązywane prowadzą, np. do

²³ Por. tamże.

²⁴ Por. C.R. Hollin, D. Browne, E.J. Palmer, *Przestępczość wśród młodzieży. Rozpoznanie zjawiska, diagnozowanie i profilaktyka*, tłum. E. Jusewicz-Kalter, Gdańsk 2004, s. 17-40.

²⁵ Por. tamże.

²⁶ Por. tamże.

²⁷ Por. tamże.

²⁸ Więcej w: D. Makowiecka, *Transformacyjne zmiany w rodzinie a przestępstwa nieletnich przeciwko życiu i zdrowiu*, „Auxilium Sociale” 3/4 (2004), s. 181-198.

²⁹ Píše o tym np. D. Kędzierska, S. Lasek, *Postawy ojców w sytuacji konfliktu rodzinnego na podstawie badań przeprowadzonych w rodzinnym ośrodku Diagnostycznym przy Sądzie Okręgowym w Kielcach*, w: *Psychologiczno-pedagogiczne problemy trudności i zaniedbań opiekuńczo-wychowawczych w rodzinie oraz sposoby ich rozwiązywania*, J.M. Stanik (red.), Warszawa 2009, s. 103-113.

agresji, przemocy, mobbingu w środowisku szkolnym³⁰. Również takie zachowania nauczyciela, jak: nadmierny rygorizm, wrogość, podział uczniów w danej klasie na dobrych i złych, nieprawidłowy system kontroli i oceniania, brak życzliwości, brak zaangażowania w obszarze uspołecznienia zespołu klasowego, hamowanie aktywności uczniów, zły przykład, zastosowanie błędnych, opartych na autorytarnym stylu nauczania i wychowania, metod edukacyjnych, wydawanie sądów nieadekwatnych do możliwości ucznia, brak poczucia odpowiedzialności i odpowiedniego przygotowania do roli wychowawcy przyczyniają się do demoralizacji młodzieży³¹.

Sama też grupa rówieśnicza w okresie dorastania jest źródłem zachowań antyspołecznych młodzieży. Grupa rówieśnicza stanowi bowiem wartość dla młodego człowieka, szukającego akceptacji w otoczeniu³². W okresie dorastania osoba odrzuca dotychczasowe autorytety i szuka nowych, nie zawsze społecznie akceptowanych. Na tym etapie rozwoju i socjalizacji grupa rówieśnicza zaczyna spełniać istotną rolę w życiu młodych ludzi³³. Następuje bowiem osłabienie więzi z rodziną, a spotkania z kolegami i koleżankami stanowią wyjątkowo atrakcyjną wartość. Grupa rówieśnicza staje się tym środowiskiem, z którym dorastająca osoba szuka kontaktu i oparcia³⁴. Często, szczególnie w sytuacji gdy wychowanek ma zaniżone poczucie własnej wartości, doświadcza wielu niepowodzeń szkolnych i czuje się odrzucany przez rówieśników lub gorszy od nich (np. ze względu na sytuację materialną swojej rodziny) atrakcyjne stają się dla niego grupy subkulturowe i gangi przestępcze oraz rówieśnicy z rodzin patologicznych. W takiej sytuacji młoda osoba próbuje przezwyciężyć doświadczaną nierówność społeczną i poszukuje wyższej pozycji w kontaktach z rówieśnikami przez bójkę, kradzieże, akty agresji i przemocy, wybryki chuligańskie, picie alkoholu, palenie papierosów, zażywanie narkotyków³⁵.

Do grupy czynników środowiskowych zalicza się także środki społecznego przekazu, a więc dostęp nieletnich od Internetu, telewizji, radia, gier komputerowych, nowoczesnych komunikatorów (np. telefonii komórkowej, portali społecznościowych, komunikatora gadu-gadu)³⁶. Mają one zarówno pozytywny, jak też negatywny wpływ, szczególnie wtedy, gdy młoda osoba korzysta

³⁰ Por. M. Kiedrowska, *Szkoła jako czynnik nieprzystosowania społecznego uczniów*, „Wychowanie na co Dzień” 4/5 (2009), s. 12-18.

³¹ Por. tamże.

³² Więcej w: B. Smykowski, *Dynamika roli relacji rówieśniczej – od wczesnego dzieciństwa do wczesnej dorosłości*, „Edukacja” 2 (2009), s. 21-37.

³³ Por. tamże.

³⁴ Por. D. Michalak, *Grupa rówieśnicza: sympatia pod kontrolą*, „Dyrektor Szkoły” 12 (2007), s. 38-41.

³⁵ Zob. B. Urban, *Zachowania dewiacyjne młodzieży w grupie rówieśniczej*, Kraków 2005.

³⁶ Por. I. Gołębiowska, *Cyberprzemoc – zagrożenia dla młodego pokolenia*, „Wychowawca” 7/8 (2010), s. 12-15.

z nich bardzo często i bez kontroli osób dorosłych. Za pomocą środków społecznego przekazu młodzież odkrywa nie tylko pożądane społecznie, ale również nieakceptowane przez dorosłych postawy, zachowania i wartości³⁷. Obok wyżej wymienionych środowiskowych przyczyn demoralizacji młodzieży wymienia się również czynniki makrospołeczne. Zalicza się do nich osłabienie kontroli społecznej oraz konflikty i frustracje grup społecznych i jednostek³⁸.

Drugą grupę, wskazującą na etiologię demoralizacji młodzieży, stanowią czynniki biologiczne³⁹. Do nich zalicza się m.in. uwarunkowania genetyczne, upośledzenie umysłowe oraz właściwości systemu nerwowego, m.in. uszkodzenie mózgu⁴⁰. Również warunki niesprzyjające do prawidłowego rozwoju dziecka w okresie prenatalnym (np. nadużywanie przez matkę alkoholu, narkotyków w czasie ciąży) mają wpływ na kształtowanie się u danej osoby zachowań o charakterze antyspołecznym. Poza tym uszkodzenia okołoporodowe, zaburzenia hormonalne, zaburzenia czynności biochemicznych mózgu (niski poziom serotoniny), predysponują młodą osobę do zachowań agresywnych⁴¹.

Przedstawione powyżej czynniki wskazują na szerokie spectrum etiologii zachowań o charakterze demoralizacji. Mają one istotne znaczenie nie tylko w ocenie sytuacji, gdy młodzież wejdzie w konflikt z prawem, ale także w planowaniu działań wychowawczych i profilaktycznych. Określenie podstawowych czynników z zakresu etiologii zachowań o charakterze demoralizacji stanowi punkt wyjścia w planowaniu strategii edukacyjnych związanych z przeciwdziałaniem demoralizacji w szkołach. Wypracowując rzetelne procedury postępowania, dyrekcja, wraz z gronem pedagogicznym, nie może uwzględniać tylko jednego czynnika, lecz powinna wziąć pod uwagę wszystkie uwarunkowania.

3. Dane statystyczne policji na temat demoralizacji nieletnich

Jak już wyżej zwrócono uwagę, demoralizacja wiąże się z procesem odchodzenia od obowiązujących wartości i norm moralnych. Ostatecznie znajduje ona wyraz w zachowaniach przestępczych. O ile pierwsza faza tego procesu, wyrażająca się przede wszystkim ogólnym obniżeniem poziomu moralnego i zakwestionowaniem norm moralnych, trudna jest do uchwycenia i statystycz-

³⁷ Por. tamże. W tym kontekście zob. również: I. Dechant, *Zur Konstruktion eines sozialen Problems. Der Fall Jessica...*, dz. cyt., s. 11-16.

³⁸ Por. J.G. Smetana, N. Campione-Barr, A. Metzger, *Adolescent development in interpersonal and social contexts*, „Annual Review of Psychology” 57 (2006), s. 255-284.

³⁹ Por. J. Różańska-Kowal, *Motywacja zachowań prospołecznych i antyspołecznych...*, dz. cyt., s. 21-35.

⁴⁰ Por. L. Wieczorek, *Przestępczość i demoralizacja nieletnich w Polsce w okresie transformacji...*, s.186-187.

⁴¹ Por. J. Różańska-Kowal, *Motywacja zachowań prospołecznych i antyspołecznych...*, dz. cyt., s. 21-35.

nego opracowania, o tyle etap końcowy, przejawiany w postaci różnorodnych form przestępczości, znajduje swoje konkretne odzwierciedlenie w policyjnych statystykach. Pozwalają one stwierdzić niezaprzeczalny fakt, jakim jest niemal skokowy wzrost we wszystkich kategoriach przestępczości po roku 1989⁴², w tym czynów karalnych popełnianych przez nieletnich⁴³. W literaturze dotyczącej przyczyn przestępczości zwraca się uwagę, że w okresie przemian polityczno-ekonomicznych i społeczno-kulturowych w Polsce, wiele osób dorosłych wykazywało i nadal wykazuje wysoki stopień zagubienia, niepewności, nieprzystosowanie społeczne i psychiczne oraz związane z tym poczucie zagrożenia⁴⁴. Należy przypuszczać, że w podobny sposób, tylko jeszcze bardziej intensywnie, procesy te miały – i nadal mają – wpływ na dzieci i młodzież, zwłaszcza na tę część populacji, która nie znajduje niezbędnego wsparcia w prawidłowo funkcjonującej rodzinie. Niepokojący jest fakt, że po roku 2000 dynamika wzrostu przestępczości nieletnich, mimo pewnego przyhamowania w roku 2005⁴⁵ i roku 2007⁴⁶, jest wciąż wysoka, a w ostatnich latach wykazuje wzrost. Dla przykładu podajmy, że w szkołach podstawowych i gimnazjach (łącznie) w 2004 r. popełniono 17275 różnych przestępstw, w roku 2005 – 17724, w 2006 – 19067, w 2007 – 17471, w 2008 – 19443, w 2009 – 21040. Natomiast tylko w pierwszym półroczu 2010 r. zostało popełnionych aż 18158 czynów karalnych⁴⁷. Te ostatnie dane obejmują również czyny karalne popełnione na terenie szkoły przez dorosłych⁴⁸, a więc rzeczywista liczba czynów, których sprawcami są nieletni, jest niższa. Trzeba też pamiętać, że oprócz prze-

⁴² W roku 1990 liczba stwierdzonych przestępstw w porównaniu z rokiem poprzednim wzrosła aż o 61,3 %. Zob. E. Pływaczewski, *Główne problemy przestępczości w Polsce*, w: *Aktualne problemy prawa karnego i kryminologii*, E. Pływaczewski (red.), Białystok 1998, s. 341.

⁴³ Dla przykładu w roku 1997 udział przestępczości nieletnich w ogólnej liczbie przestępstw wzrósł z 7,8 % w roku poprzednim, do 14,3 %, a więc uległ niemal podwojeniu. Zob. B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1999, s. 445.

⁴⁴ Por. K. Ostrowska, *Warunki pozytywnej resocjalizacji*, w: *Resocjalizacja wobec tajemnicy zła*, K. Biel, M. Sztuka (red.), Kraków 2010, s. 123.

⁴⁵ Por. Komenda Główna Policji. Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego, *Raport o zjawiskach patologii społecznej, stanie przestępczości i demoralizacji nieletnich oraz przedsięwzięciach w zakresie prewencji kryminalnej w 2005 roku*, Warszawa 2006, s. 4-5.

⁴⁶ Por. Komenda Główna Policji. Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego, *Raport o działaniach Policji w zakresie zapobiegania przestępczości oraz zjawiskom patologii społecznej w 2007 roku*, Warszawa 2008, s. 122-124.

⁴⁷ Por. *Przestępczość na terenie szkół w półroczu 2010*, [on-line] http://www.statystyka.policja.pl/portal/st/840/58252/Przestepczosc_na_terenie_szkol_w_polroczu_2010_r.html, dostęp: 6.04.2011.

⁴⁸ Należy zwrócić uwagę, że nieletni często popełniają czyny karalne wspólnie i w porozumieniu z osobą dorosłą. Dla przykładu w województwie wielkopolskim w I połowie 2010 r. popełniono 266 takich czynów. Zob. Komenda Wojewódzka Policji w Poznaniu, *Raport w sprawie nieletnich z terenu województwa wielkopolskiego obejmujący I połowę 2010 roku*, [on-line] http://www.wielkopolska.policja.gov.pl/prewencja/images/stories/ZALACZNIKI/raport_o_nieletnich_1_polroczu_2010r.pdf, dostęp 5.04.2011, s. 7 z 19.

stępstw ujawnionych istnieje jeszcze tzw. „ciemna liczba”, obejmująca zdarzenia nieujawnione, które nie znajdują odzwierciedlenia w statystykach policyjnych. Poza tym, wskazane wyżej dane nie obejmują kradzieży, w których wartość strat nie przekroczyła 250 zł, a można przypuszczać, że są to czyny w rzeczywistości szkolnej szczególnie częste⁴⁹. Według danych policyjnych ogólna liczba nieletnich podejrzanych o popełnienie czynów zabronionych w 2010 r. wyniosła 51163 i tylko nieznacznie wzrosła w stosunku do roku poprzedniego (0,6 %). Natomiast tej liczbie podejrzanych policja przypisała znacznie większą liczbę przestępstw (100425, co oznacza wzrost o 15405 w stosunku do roku 2009 – tj. o 18,1%). Jest to największa liczba czynów karalnych w ciągu ostatnich 20 lat⁵⁰. Oznacza to również, że ci sami sprawcy popełniali kolejne przestępstwa, zatem sytuacja konfliktu z prawem w tych przypadkach przestaje być czymś epizodycznym, nabierając znamion recydywy.

Warto również zwrócić uwagę na kategorie przestępstw popełnianych przez osoby nieletnie. Okazuje się, że mamy tu do czynienia z tą samą paletą czynów kryminalnych, co w przypadku dorosłych, a różnica dotyczy tylko ilości. W ciągu 11 miesięcy 2009 r. odnotowano 12 zabójstw, o które podejrzewano 18 osób⁵¹. 16 osób podejrzanych o te zbrodnie było jeszcze uczniami, w tym ponad 40% popełniło zbrodnie w stanie nietrzeźwości. W roku 2010 na terenie szkół podstawowych i gimnazjów dokonano ogółem 26197 czynów karalnych. Znamienne są ich kategorie i dynamika: uszczerbek na zdrowiu – 2953 (wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 33,7%), udział w bójce lub pobiciu – 1307 (wzrost o 28%), zgwałcenie – 20 (spadek o 23,1 %), kradzież cudzej rzeczy – 2778 (wzrost o 5,3%), włamania – 815 (wzrost o 25,4%), przestępstwa rozbójnicze – 6221 (wzrost o 58,8%), przestępstwa narkotykowe – 520 (wzrost o 20,1%), przestępstwa przeciwko funkcjonariuszowi publicznemu – 2810 (wzrost o 26,4%) – w tym naruszenie nietykalności cielesnej – 276 (wzrost o 30,2%)⁵². W raporcie Komendy Wojewódzkiej Policji w Poznaniu zwraca się uwagę na wyraźny wzrost w pierwszej połowie 2010 r. kradzieży z włamaniem i przestępstw przeciw obyczajności⁵³. Młodocianych przestępców nie odstrasza fakt, że ponad 90% przestępstw popełnianych na terenie szkoły lub w jej otoczeniu jest wykrywanych⁵⁴. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na jeden

⁴⁹ Por. tamże.

⁵⁰Przestępczość nieletnich w latach 1990-2010, [on-line] http://statystyka.policja.pl/portal/st/840/61850/Przestepczosc_w_szkolach.html, dostęp: 5.04.2011, s. 1 z 1.

⁵¹ Por. *Nieletni zabójcy*, [on-line]

http://statystyka.policja.pl/portal/st/840/49245/Nieletni_zabojcy.html, dostęp: 6.04.2011, s. 1 z 1.

⁵² Por. *Przestępczość w szkołach*, [on-line]

http://statystyka.policja.pl/portal/st/840/61850/Przestepczosc_w_szkolach.html, dostęp: 31.03.2011, s. 1 z 1.

⁵³ Por. *Raport w sprawie nieletnich z terenu województwa wielkopolskiego...*, dz. cyt., s. 7-19.

⁵⁴ Por. tamże.

z mitów, że nie wysokość kary za popełnione przestępstwo, ale pewność jej wymierzenia działa odstrasza. Jest rzeczą znamioną, że większość czynów karalnych młodociani sprawcy popełniają indywidualnie. Jednak coraz częściej nieletni działają w grupach, również z osobami pełnoletnimi. Grupy przestępcze przestrzegają swego rodzaju „niepisanego kodeksu etycznego”, w którym na pierwsze miejsce wysuwa się zasada lojalności. Pozwala to przypuszczać, że młodzi ludzie, naruszając prawo i zasady współżycia społecznego, jednocześnie czują się usprawiedliwieni, bowiem przestrzegają „norm” świata przestępczego. Pojawiła się również tzw. „przestępczość zabawowa”, posiadająca wiele cech wspólnych z pospolitym chuligaństwem i wandalizmem. Jako motywy aktów przestępczych popełnianych przez nieletnich wskazuje się czynnik materialny, chęć zaimponowania rówieśnikom i starszym kolegom, niekontrolowaną agresję i wrażenie bezkarności⁵⁵. Mówiąc o demoralizacji nieletnich, koniecznie trzeba zwrócić uwagę na jeszcze jeden jej aspekt. Zazwyczaj zachowania niezgodne z prawem i normami współżycia społecznego kojarzone były głównie z młodzieżą płci męskiej i mężczyznami. Obecnie sprawczyniami przestępstw o szczególnym natężeniu agresji i brutalności coraz częściej są dziewczęta i młode kobiety. I znowu policyjne dane dają tutaj wiele do myślenia. Liczba dziewcząt do 16. roku życia, podejrzanych o bójki i pobicia w okresie 1999-2010 wzrosła o 169 % (chłopców – o 55 %), podejrzanych o niszczenie i uszkodzenie mienia – o ponad 176 % (chłopców – o 38,3 %), o spowodowanie uszczerbku na zdrowiu – o 61 % (chłopców – o 20 %)⁵⁶. W 2005 r. Policja ujawniła na terenie całego kraju 91 osób nieletnich prostytuujących się (81 dziewcząt i 10 chłopców). Motywy tych zachowań są bardzo złożone. Bywa, że odgrywa tu rolę czynnik altruistyczny – chęć pomocy żyjącej w ubóstwie rodzinie lub pragnienie poprawy własnego bytu. Większość ujawnionych osób trudniła się prostytutką podczas ucieczek z domów rodzinnych, ośrodków wychowawczych i pogotowia opiekuńczego⁵⁷. Swoistym dopełnieniem tego obrazu może być fakt, że tylko w roku 2008 ofiarą przemocy domowej padło 47098 dzieci i młodzieży do lat 18. Młodzież zatem nie tylko stwarza problemy, ale przede wszystkim ma problemy i dlatego potrzebuje wsparcia i pomocy ze strony osób odpowiedzialnych za przeciwdziałanie demoralizacji⁵⁸.

⁵⁵ Por. tamże.

⁵⁶ Por. *Przestępczość młodych ludzi związana z agresją*, [on-line]

http://statystyka.policja.pl/portal/st/840/57720/Przestepczosc_molodych_ludzi_zwiazana_z_agresja.html, dostęp 6.04.2011, s. 1 z 1.

⁵⁷ Komenda Główna Policji. Biuro Prewencji i Rychu Drogowego. *Raport o zjawiskach patologii społecznych...*, dz. cyt., s. 29.

⁵⁸ Por. S. Reschke, *Kinderdelinquenz...*, dz. cyt., s. 16-28.

4. Podstawowe zadania szkoły w zakresie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży

Szkoła jako instytucja oświatowa, zajmująca się kształceniem i wychowaniem, jest zobowiązana do reagowania na symptomy niepokojących zachowań młodzieży. Obowiązek ten wynika między innymi z *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 roku w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem*⁵⁹ oraz z wprowadzanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej różnych rozwiązań systemowych. Zwykle są one opracowywane na podstawie analizy wyników badań prowadzonych w szkołach i mają na celu ograniczanie rozmiarów zjawiska demoralizacji młodzieży. Do tych działań systemowych zalicza się m.in. wprowadzony Uchwałą Rady Ministrów, z dnia 19 sierpnia 2008 roku, Rządowy program na lata 2008-2013 *Bezpieczna i przyjazna szkoła*⁶⁰. Na mocy wyżej wymienionych dokumentów szkoła – jako placówka edukacyjna – jest zobowiązana do projektowania i realizacji działań, które ograniczają i eliminują antyspołeczne zachowania uczniów. Służą temu opracowywane przez każdą szkołę następujące dokumenty: statut szkoły, program wychowawczy i profilaktyczny, Wewnątrzszkolny System Oceniania oraz procedury postępowania w kryzysowych sytuacjach zagrożenia młodzieży. Każda szkoła jest zobowiązana do określenia różnych, adekwatnych do potrzeb uczniów, form oddziaływań wychowawczych. Wśród planowanych działań należy uwzględnić spotkania uczniów z funkcjonariuszami policji, spotkania nauczycieli z rodzicami wraz z udziałem policjantów i psychologów policyjnych, współpracę z organizacjami samorządowymi, warsztaty, zajęcia dodatkowe, szkolne przedsięwzięcia, konkursy, które służą promocji wśród młodzieży prospołecznych zachowań⁶¹.

Tak ogólnie określone zadania szkoły w zakresie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży znajdują ukonkretnienie między innymi w działaniach interwencyjnych podejmowanych w sytuacjach kryzysowych. Ministerstwo Edukacji Narodowej zobowiązuje szkoły do działań, które polegają na „powiadomieniu rodziców i policji w sytuacjach kryzysowych, w szczególności gdy dzieci lub młodzież używają, posiadają lub rozprawdzają środki odurzające lub substancje psychotropowe”⁶². W związku z tym każda szkoła powinna

⁵⁹ „Dziennik Ustaw” 2003 nr 26, poz. 226.

⁶⁰ *Tekst i treść uchwały oraz harmonogram realizacji programu*: [on-line] http://bip.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=369%3Arzadowy-program-na-lata-2008-2013-qbezpieczna-i-przyjazna-szkoqa&catid=36%3Aprogramyprojekty&Itemid=59, dostęp: 26.03.2011.

⁶¹ Por. *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 roku w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem...*, dz. cyt., poz. 226.

⁶² Tamże.

opracować strategię działań wychowawczych i zapobiegawczych oraz interwencyjnych wobec uczniów zagrożonych uzależnieniem od papierosów, alkoholu i narkotyków, uprawiających nierząd bądź przejawiających inne zachowania świadczące o demoralizacji (np. zachowania agresywne, mobbing). Do szczególnych zadań szkoły należy: 1) systematyczne diagnozowanie zagrożeń związanych z demoralizacją młodzieży; 2) informowanie uczniów o skutkach zachowań antyspołecznych; 3) współpraca nauczycieli z rodzicami młodzieży zagrożonej demoralizacją; 4) współdziałanie z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi w zakresie zapobiegania patologiom wśród uczniów (głównie uzależnieniom od środków i substancji psychoaktywnych); 5) realizacja edukacji prozdrowotnej i promocji zdrowia psychicznego, z uwzględnieniem uzależnienia od alkoholu, narkomanii, tytoniu; 6) organizacja zajęć profilaktycznych m.in. w ramach godzin dla wychowawcy klasy oraz zajęć pozalekcyjnych. Poza tym szkoły są zobowiązane do podejmowania problematyki z zakresu demoralizacji młodzieży w ramach innych zajęć edukacyjnych, szczególnie w toku nauczania przedmiotów, których podstawy programowe uwzględniają zagadnienia dotyczące zapobiegania narkomanii, alkoholizmowi, agresji, przemocy, mobbingowi. W ramach działalności dydaktycznej szkoły mają upowszechniać wśród młodzieży, rodziców i nauczycieli informacje (np. w formie materiałów edukacyjnych, poradników, informatorów, prelekcji) na temat zachowań antyspołecznych, szkodliwości środków lub substancji odurzających i psychotropowych oraz skutków prawnych związanych z naruszeniem przepisów prawa państwowego (m.in. *Ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii*)⁶³.

Na szczególną uwagę – w kontekście współdziałania szkoły z policją w zakresie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży – zasługują zadania związane z działaniami interwencyjnymi. Polegają one na powiadomieniu rodziców i policji w sytuacjach kryzysowych, w szczególności gdy młodzież używa, posiada lub rozprowadza środki lub substancje odurzające i psychotropowe. W praktyce szkoły słusznie określają szczegółowe procedury⁶⁴. Zwracają przy tym uwagę na konieczność: informowania wychowawcy klasy, pedagoga szkolnego i dyrektora o zaistniałej sytuacji, wezwania do szkoły rodziców lub opiekunów prawnych ucznia i przeprowadzenia z nimi rozmowy w obecności ucznia, w przypadku potwierdzenia informacji zobowiązania ucznia do zaniechania negatywnego postępowania, zobowiązania rodziców do nadzoru nad dzieckiem, zaproponowania rodzicom pomocy psychologa i terapeuty. Istotny jest fakt, że jeśli rodzice odmawiają współpracy, a nieletni uczeń nadal przejawia zachowania antyspołeczne, szkoła jest zobowiązana do powiadomienia – w formie pisemnej – o zaistniałej sytuacji sąd rodzinny lub policję. Szczegól-

⁶³ „Dziennik Ustaw” 2005 nr 179, poz. 1485 z późniejszymi zmianami.

⁶⁴ Por. tamże.

ny więc obowiązek w zakresie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży spoczywa na nauczycielach, którzy mają bezpośredni kontakt z uczniami. Pedagodzy są zobligowani do reagowania na antyspołeczne zachowania uczniów, zgodnie ze statutem szkoły oraz strategiami działań wychowawczych, prewencyjnych i interwencyjnych przyjętych w danej szkole⁶⁵.

Niewątpliwie zakres powinności nauczycieli związanych z przeciwdziałaniem demoralizacji młodzieży obejmuje szerokie spectrum zadań dydaktycznych i wychowawczych. Dotyczą one działalności informacyjnej, promocji postaw społecznych i zdrowego stylu życia, profilaktyki, współpracy z rodzicami i organizacjami samorządowymi, kształtowania pozytywnych kontaktów interpersonalnych nauczyciela z uczniami oraz wsparcia wychowawczego. Kluczowym elementem jest tu klimat współpracy, wzajemnego szacunku i dialogu⁶⁶. Dobre relacje z nauczycielami mają szczególne znaczenie dla młodzieży zaniedbanej wychowawczo, emocjonalnie, z rodzin ubogich i dysfunkcyjnych. Zaspokajają bowiem potrzebę przynależności, wzmacniają poczucie własnej wartości oraz rozwijają umiejętności psychologiczne i społeczne. W związku z tym słusznie za priorytetowe uznaje się rozwijanie kompetencji wychowawczych i profilaktycznych nauczycieli⁶⁷. Jednocześnie zwraca się uwagę na stosowanie zróżnicowanych strategii edukacyjnych, które mają na celu diagnozowanie problemów, podejmowanie działań profilaktycznych i korekcyjnych, adekwatnych do trudnych sytuacji, występujących na terenie szkoły⁶⁸. Z tym wiąże się również realizacja stałego monitoringu⁶⁹.

W sytuacji koniecznej, gdy zawiodą podjęte działania prewencyjne i profilaktyczne, szkoła powinna zastosować, zachowując wszelkie prawa młodzieży i ich rodziców, interwencje wychowawcze z udziałem dyrektora szkoły, nauczycieli, wychowawcy klasy, pedagoga szkolnego oraz – w razie potrzeby – funkcjonariuszy policji. Stąd też w tym obszarze aktywności wychowawczej szkoły szczególne miejsce zajmuje współpraca z policją.

5. Obszary i sposoby współdziałania pracowników szkoły z funkcjonariuszami policji

Podstawowe obszary i sposoby współdziałania szkoły z policją wynikają z regulacji prawnych zawartych w kilku dokumentach⁷⁰, w których określa się

⁶⁵ Por. tamże.

⁶⁶ Ustawa Załącznik do uchwały nr 172/2008 Rady Ministrów z dnia 19 sierpnia 2008 roku, *Rządowy program na lata 2008-2013. Bezpieczna i przyjazna szkoła*, sierpień Warszawa 2008, s. 3nn.

⁶⁷ Tamże, s. 11.

⁶⁸ Tamże, s. 12nn.

⁶⁹ Tamże, s. 18-19.

⁷⁰ Wśród tych dokumentów wymienia się m.in.: *Ustawę z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich...*, dz. cyt.; *Ustawę z dnia 24 kwietnia 1997 roku o przeciwdziałaniu narkomanii*, *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycz-*

działania policji w sytuacjach wymagających interwencji funkcjonariusza oraz wskazuje na potrzebę zaangażowania policjantów w realizację programów wychowawczych i profilaktycznych szkoły. Pierwsza kategoria działań odnosi się do sytuacji, które wymagają szybkiej interwencji z udziałem funkcjonariuszy. Policjant, zgodnie z art. 37 *Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, w wypadkach niecierpiących zwłoki „zbiera i utrwała dowody czynów karalnych, w razie potrzeby dokonuje ujęcia nieletniego, a także wykonuje czynności zlecone przez sędziego rodzinnego”⁷¹. Do jego zadań należy również podejmowanie działań interwencyjnych, szczególnie wtedy, gdy młodzież używa, posiada lub rozprowadza środki odurzające na terenie szkoły⁷². Również interwencja policji w szkole jest konieczna w sytuacji uprawiania przez uczniów nierządu, kradzieży, zakłócenia porządku publicznego oraz wtedy, gdy uczeń przejawia agresywne zachowania, jest pod wpływem alkoholu lub narkotyków, a zastosowane przez szkołę procedury nie przynoszą oczekiwanych rezultatów.

nia 2003 roku w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem ..., dz. cyt., poz. 226. Z kolei dokumentem wewnętrznym, określającym zasady współdziałania policji ze szkołą w sytuacjach zagrożenia młodzieży demoralizacją, jest *Zarządzenie nr 590 Komendanta Głównego Policji z dnia 24 października 2003 roku w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich*, „Dziennik Urzędowy Komendy Głównej Policji” 20 (2003), poz. 107.

⁷¹ *Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich...*, dz. cyt., poz. 228. Warto dodać, że interwencja policji jest konieczna w sytuacji, gdy: nauczyciel znajdzie na terenie szkoły substancję przypominająca wyglądem narkotyków; uczeń posiada przy sobie środki odurzające; uczeń popełnił czyn karalny lub sam stał się ofiarą takiego czynu. Nauczyciel nie ma bowiem prawa samodzielnie wykonać czynności przeszukania odzieży lub teczek ucznia. Czynność tę może wykonać wyłącznie funkcjonariusz policji. Szczegółowe zasady postępowania nauczycieli w wyżej wymienionych sytuacjach oraz w innych zdarzeniach o charakterze antyspołecznym znajdują się: w jednym z modułów *Krajowego programu zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży*, który był realizowany w latach 2004-2010; w programach *Bezpieczna i przyjazna szkoła*, *Razem Bezpieczniej*; w narodowym programie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz w krajowym programie przeciwdziałania narkomanii. Zob. np. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży*, oprac. Międzyresortowy Zespół ds. Opracowania Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży, Warszawa 2003; *Razem Bezpieczniej. Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań*, [on-line] <http://razembezpieczniej.mswia.gov.pl/portals/rb/6>, dostęp: 26.03.2011; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2006 roku w sprawie Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006-2010*, „Dziennik Ustaw” 143 (2006), poz. 1033; *Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*, „Dziennik Ustaw” 1982 nr 35, poz. 230 z późniejszymi zmianami; *Ustawa Załącznik do uchwały nr 172 (2008) Rady Ministrów z dnia 19 sierpnia 2008 roku, Rządowy program na lata 2008-2013. Bezpieczna i przyjazna szkoła...*, s. 3-21.

⁷² Zob. np. *Ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii...*, dz. cyt., poz. 1485.

Obok tego rodzaju czynności na szczególną uwagę zasługują udział funkcjonariuszy policji w realizacji przez szkołę długofalowych programów wychowawczych, prewencyjnych, profilaktycznych i korekcyjnych. Tego rodzaju działania zmierzają do przeciwdziałania demoralizacji młodzieży. Wymagają jednak odpowiedniej koordynacji, dlatego w skład zespołu koordynującego współpracę szkoły z policją powinien wchodzić zarówno pedagog szkolny, jak też specjalista ds. nieletnich i patologii właściwej jednostki policji. Poza tym do współpracy ze szkołą zobowiązany jest także dzielnicowy, w rejonie którego znajduje się placówka oświatowa. W związku z tym, jak słusznie zauważa A. Sęk, „pracownicy szkoły wyznaczeni do współpracy z policją, specjaliści ds. nieletnich i patologii oraz dzielnicowi powinni wspólnie ustalić zasady wzajemnych kontaktów, by móc na bieżąco wymieniać informacje i rozwiązywać problemy dotyczące bezpieczeństwa i dobra uczniów”⁷³. Wymaga to stałej, adekwatnej do potrzeb środowiska, współpracy grona pedagogicznego i pracowników administracyjnych szkoły z komendą policji. Współpraca ta może polegać np. na inspirowaniu nauczycieli i rodziców do działań o charakterze profilaktycznym. Godnym uwagi jest również udział przedstawicieli policji odpowiedzialnych za sprawy nieletnich i patologii w dyskusjach panelowych i spotkaniach informacyjnych organizowanych dla młodzieży. Policjanci, zajmujący się sprawami nieletnich i patologią społeczną, mogą również uczestniczyć w radach pedagogicznych i spotkaniach dla rodziców, poświęconych problematyce zagrożeń przestępczością wśród nieletnich oraz przeciwdziałania demoralizacji uczniów⁷⁴. Dla szkoły ważne jest zaangażowanie funkcjonariuszy policji w opracowywanie i realizację programów profilaktycznych związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa młodzieży oraz zapobieganiem demoralizacji nieletnich⁷⁵.

Kwestią najważniejszą we współpracy szkoły z policją wydają się spotkania tematyczne organizowane dla młodzieży z udziałem policjantów. Warto przy tym uwzględnić aktualne problemy dotyczące między innymi: odpowiedzialności nieletnich za popełniane czyny karalne, prawnych aspektów narkomanii, przemocy, agresji i mobbingu oraz sposobów unikania zagrożeń związanych z korzystaniem z nowoczesnych technologii informatycznych.

Powyższe obszary i sposoby współdziałania szkoły z policją wskazują na konieczność zaangażowania funkcjonariuszy w rozwiązywanie trudnych i mogących mieć podłoże przestępcze problemów, które zaistniały na terenie szkoły. Tego rodzaju pomoc nie może jednak ograniczać się tylko do interwencji

⁷³ A. Sęk, *Współpraca szkoły z policją*, [on-line] <http://www.ekspercivoswiacie.pl/dla-dyrektorow/szkoly/zarzadzanie-szkoly/bezpieczenstwo-w-szkole/art,2,wspolpraca-szkoly-z-policja.html>, dostęp: 26.03.2010, s. 1 z 3.

⁷⁴ Por. tamże.

⁷⁵ Por. tamże.

w sytuacjach zagrożenia demoralizacją. Same też programy, nawet rzetelnie opracowane, nie wystarczą. Potrzebna jest długofalowa praca profilaktyczna i wychowawcza, angażująca dyrekcję, nauczycieli, pedagoga szkolnego, rodziców i specjalistów ds. nieletnich i demoralizacji w środowisku lokalnym. Jej najpełniejsza realizacja wymaga ewaluacji i monitorowania przebiegu realizacji zadań. Służą temu między innymi informacje zwrotne od nauczycieli, wychowawców i innych osób, sondaże diagnostyczne, badania ankietowe, obserwacje i rzetelne sprawozdania z przeprowadzonych działań. Najważniejsze miejsce zajmuje jednak wsparcie, jakiego dyrekcja, nauczyciele, pedagodzy, funkcjonariusze policji i psycholodzy policyjni powinni udzielać młodzieży i rodzicom w przewyżnianiu trudnych sytuacji wychowawczych.

Zakończenie

Przedstawione w powyższych analizach zagadnienia, wzbogacone o dane ze statystyk policyjnych, ilustrujące poziom demoralizacji nieletnich w Polsce, wskazują na wagę problematyki związanej z przeciwdziałaniem demoralizacji młodzieży. Pokazują, iż przed szkołą – jako jednym z podstawowych środowisk wychowawczych – stoją zadania związane z aktywnym udziałem w przeciwdziałaniu zachowaniom antyspołecznym nieletnich.

Andrzej Frycz Modrzewski w dziele pt. *O poprawie Rzeczypospolitej* pisał: „Takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie”⁷⁶. Stąd też uwrażliwienie wszystkich środowisk, a więc nie tylko rodziny, ale także szkoły, na ten problem jest sprawą niesłychanej wagi. Jediną słuszną drogą wydaje się też szeroko rozumiana prewencja. Szczególną rolę do spełnienia mają tutaj zarówno szkoła, jak i policja. W związku z tym dyrekcja, nauczyciele, pedagodzy, funkcjonariusze policji i psycholodzy policyjni podejmują różne formy współdziałania w zakresie przeciwdziałania zachowaniom antyspołecznym wśród uczniów. Aby ich działania były skuteczne, potrzebne jest również zaangażowanie rodziców i opiekunów prawnych młodzieży. Niemniej istotną rolę spełniają środki społecznego komunikowania się osób. Realizowane za pośrednictwem mediów prewencyjne i edukacyjne mogą przyczynić się do podnoszenia jakości oddziaływań wychowawczych rodziny i szkoły. Chodzi tu o zaniechanie propagowania permissywizmu moralnego oraz koncepcji edukacji podporządkowanej celom ekonomicznym. Wydaje się, że podnoszenie jakości programów telewizyjnych i radiowych oraz zawartości stron internetowych i czasopism, jak też dowartościowanie w nauczaniu i wychowaniu zasad moralnych jest niezbędne w procesie przeciwdziałania demoralizacji młodzieży. Wzmacnia bowiem skuteczność współdziałania szkoły z policją w zakresie prewencji.

⁷⁶ Andrzej Frycz Modrzewski, *O poprawie Rzeczypospolitej, fragment z V księgi. O szkole*, Warszawa 1953.

Summary

Currently, the Ministry of National Education pays special attention to preventative, educational and resocialization activities at school. School heads and teachers are obliged to prevent moral corruption of the young and to cooperate with the police.

The aim of this article is to present cooperation of schools with the police. To begin with, the scope of the meaning of the term „moral corruption of the young” and the etiology of the phenomenon are described. One also points to the „actual extent of moral corruption of the young” as recorded in the police statistics. Then, the fundamental tasks of the school concerning prevention of moral corruption of the young are presented as well as the areas and ways of cooperation of school employees with the police on preventing moral corruption among the young.